

12

15

18

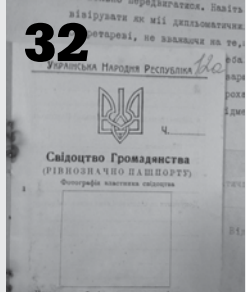
23

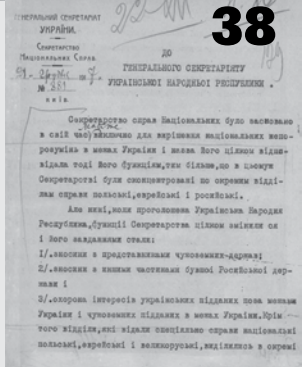
28

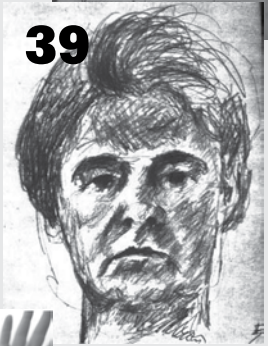
32

38

39

ПОЛІТИКА

- 5 Європарламент підтримав надання Україні безвізового режиму
- 6 *Олександр Павленко*. Проблема міжнародного статусу Косова в контексті окупації Криму
- 12 *Парвана Тельман кизи Рустамова*. Нагірний Карабах: Ходжалинський геноцид
- 15 *Михайло Юнгер*. Вплив загальної амністії 1963 року на міжнародний імідж режиму Яноша Кадара
- 18 *Ірина Голубовська, Тетяна Орлова*. Американські цінності в інавгураційних промовах Барака Обами і Дональда Трампа

39 *Вячеслав Ціватий, Марія Кулінич*. Архівні джерела як національна історико-культурна спадщина й складова розвитку культурної дипломатії

БЕЗПЕКА

44 *Людмила Чекаленко*. Концепції безпеки: сучасне прочитання

ДИПЛОМАТІЯ

48 *Сергій Давидчук*. Українсько-ізраїльські відносини (2014-2016 рр.)

ІСТОРІЯ

52 *Теофіл Рендюк*. Євангеліє, видане гетьманом України Іваном Мазепою та господарем Валахії К.Бринковяну у 1708 році арабською мовою у м. Алепо (Сирія): невідомі аспекти. Частина I

57 *Геннадій Корольов*. „Шеф ніякої держави”: ідея Європи Адама Чарторийського

ГДП

60 *Манодж Кумар Бхарті* про особливості становлення та розвитку своєї країни (лекція Посла Індії в прес-центрі ГДП)

62 Нові правила візової політики в Україні

100-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ . ДОКУМЕНТИ . ПОДІЇ . ПЕРСОНИ

- 23 *Ігор Дацків*. Дипломатичні орієнтири Української Центральної Ради на Антанту: здобутки і втрати
- 28 *Павло Гай-Нижник*. Україна-Франція: встановлення міждержавних взаємин
- 32 *Ірина Матяш*. Перше українське консульство в Москві: спроба встановлення консульських зносин Української Держави із радянською Росією
- 38 Документи з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України

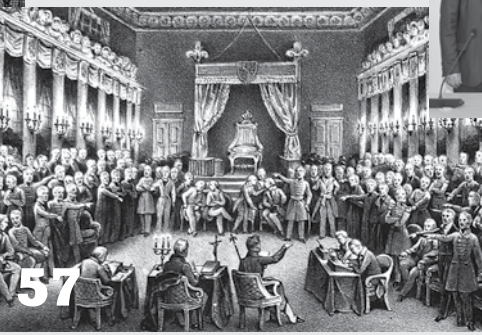
60

44

48

57

62

Україна – Франція:

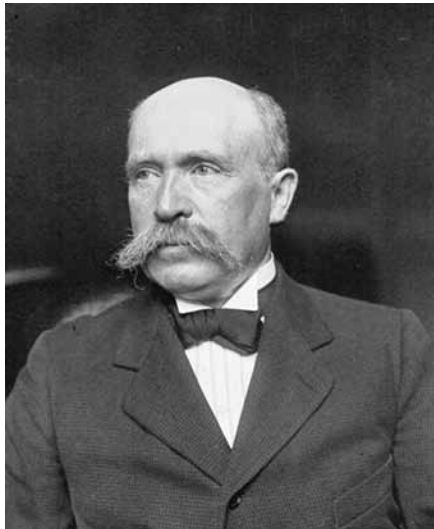
Встановлення міждержавних взаємин

Історія встановлення українсько-французьких міждержавних взаємин новітньої доби сягає початку ХХ ст., коли після Лютневої революції в Росії 1917 р. український національно-визвольний і соціально-революційний рух очолила (з березня 1917 р.) Українська Центральна Рада (УЦР) у Києві. Добігав кінця і третій рік Першої світової війни. Саме в цей скрутний час вперше спостерігається зближення України з Республікою Французькою спочатку на неофіційному, а згодом й на офіційно-дипломатично-му рівні.

Виявлятися ця зацікавленість почалася щонайменше з літа того року. У липні 1917 р. журналіст-міжнародник Ж. Пелісьє, француз, що, за словами першого міністра (генсека) міжнародних справ УЦР О. Шульгіна, «вперше щиро і з бажанням дізнатися правду дійшов до нашого руху» [1, с.56], заходився зав'язувати контакти між керівництвом УЦР та посольством Франції у Росії. Цей француз, який водночас був й членом Палати депутатів, відвідав Україну ще у серпні 1917 р. Ним було зібрано багато відомостей про становище в країні, які він 15 вересня надав послу Франції в Росії Ж. Нулансу у вигляді змістовного інформаційно-аналітичного звіту. 10 вересня, за посередництва Ж. Пелісьє, у Петрограді відбулася перша зустріч

представників України і Франції – генсека з міжнаціональних справ О. Шульгіна з французьким послом в Росії Ж. Нулансом [2, с.73]. Цілком логічним й, гадаю, очікуваним було прохання О. Шульгіна про політичну підтримку позиції Центральної Ради з боку держав Антанти, як і закономірною – дипломатично тактовна відмова Ж. Нуланса, який, очевидно, мав за мету лише для початку ознайомитися з ідеологією, намірами та рівнем потужності українського руху. Тож французький посол, який жваво зацікавився подіями в Україні, тим не менш відмовився в них втручатися, апелюючи тим, що то є внутрішньою справою Росії [3, с.98]. Саме з того часу військові та дипломати Антанти починають відвідувати Україну, зустрічатися з окремими політичними діячами, членами Центральної Ради та Генерального секретаріату (ГС) тощо. Тож усіма подібними гостями збиралася інформація про перебіг та можливий розвиток української революції, стан збройних сил тощо [4, с.57–69].

4 листопада Генеральний секретаріат був поставлений до відома, що французький генерал Ж. Табуї, який у лютому 1917 р. був направлений у штаб російського Південно-Західного фронту (Кам'янець-Подільський)

Посол Франції в Росії Ж. Нуланс

для підтримування зв'язку з французькою місією в Румунії, «дуже цікавиться переворотом на Україні, вітає федеративну Україну, але боїться австрійського впливу [на Центральну Раду]» [5, арк.13]. Коли ж у листопаді 1917 р. генсек фінансових справ М. Туган-Барановський перебував у Петрограді на перемовинах із Тимчасовим урядом, саме відбувся більшовицький переворот. У цей час українського міністра й запросив до себе французький посол в Росії Ж. Нуланс. Зазначивши, що «у Франції з глибоким співчуттям ставляться до українського руху», посол запропонував Центральній Раді допомогу у вигляді грошової позики [6, с.178], про що М. Туган-Барановський й повідомив листом голову ГС В. Винниченка [7]. Тоді київські політики прохолодно поставилися до пропозиції та все ж таки ухвалили доручити

М. Туган-Барановському «розробити план фінансових операцій між Україною і Францією» [5, арк.49].

Немає сумніву, що інтерес Антанти взагалі, і Франції зокрема, був суто прагматичний. І причин цьому було чимало. Ось лише кілька з них: прагнення зберегти єдину державну Росію, що мала б спроможність й надалі вести війну проти країн Почв'рного блоку і тим самим виконувати

свої союзницькі зобов'язання; теренами України простягнулася довжезна східна лінія європейського протистояння на світовому бойовищі (Південно-Західний та Румунський фронти); на серпень 1917 р. у складі російської армії було до 27 українізованих дивізій [7, с.606], від яких значною мірою залежали хоч і не переможні наразі дії у війні, то, принаймні, утримання на сході Європи значної сили військ супротивника; в українську промисловість свого часу було вкладено велику частку західноєвропейського капіталу тощо. Тож для Франції та країн Антанти було важливим ще й не допустити потрапляння України під вплив воюючих з ними центральноєвропейських держав. Крім того, серед країн Згоди саме на Францію було покладено завдання опікуватися збереженням антантофільської позиції

серед політичних кіл України. 23 грудня 1917 р. між Францією та Англією було укладено угоду про поділ колишньої Росії на «зони впливу»: французька визначалася на захід від лінії: Керченська протока – гирло Дону – Дон – Царицин й до Польщі включно [8, с.102; 16, с.30].

Безпосередньо у Києві за розвитком подій стежив представник французького уряду при штабі Південно-Західного фронту генерал Ж. Табуї. Він залишився в українській столиці з вересня, коли прибув до Росії у складі французької військової місії на чолі з генералом Нісселом й вони вперше зустрічалися з членами ГС [9, с.26]. 9 жовтня Ж. Табуї разом з полковником Перльє мав майже двогодинну зустріч з генсеком військових справ С. Петлюрою та членами президії Генерального військового комітету [6, с.175]. Французькі представники цікавилися питанням українізації армії й широким колом проблем як з політичного спектру, так і з військового боку [10].

Після проголошення III Універсалу Україна де-факто оголосила себе незалежною державою, і хоча де-юре все ще залишалася у федеративній спілці з демократичною Росією, її військово-політичні акції в міжнародній політиці значно зросли. Надто, коли західним союзникам стало відомо про більшовицькі перемовини з німцями, коли перед державами Згоди, як зазначав радник президента США Ч. Сеймур, «проблема тепер була не в тому, яким чином найкраще розбити Німеччину – проблема була в тому, як

уникнути поразки» [11, с.151]. Отже, виразний акцент нової російської (більшовицької) влади на шлях до замирення з австро-німцями і турками на східно-європейських театрах воєнних дій та фактичне усамостійнення України після III Універсалу УЦР змушували політикум держав Антанти ґрунтовніше глянути на Київ як на чинник, що набував окремої ваги.

Тож французько-англійські емісари відчутно пошавили свої дії. Відбулася низка зустрічей із ключовими урядовцями ГС: С. Петлюрою, О. Шульгиним та М. Туган-Барановським [5, арк. 33, 35, 49–50]. 26 листопада С. Петлюру відвідали англійський полковник Чарльз та французькі полковники Гравьє і Перльє. Наприкінці листопада генерал Ж. Табуї, у супроводі англійського майора Фіцвільямса, здійснив візит до О. Шульгина, якому зокрема заявив, що Франція із союзниками мають велику симпатію до України, а позаяк «буду-

вання нової республіки, та ще й серед таких обставин, є справа нелегка, союзні правительства пропонують свою допомогу» [6, с.175; 15, с.56].

1 грудня 1917 р., під час чергових відвідин Києва військовими представниками Згоди Табуї (Франція) та Фітцвільямом (Великобританія), француз запропонував урядові УНР позику у 10 млн доларів [2, с.73]. Українці ж, зокрема в особі О. Шульгина, вимагали офіційного визнання державами Антанти УНР, а пропозиція щодо позики залишилася без відповіді. 3 грудня, після розстрілу більшовиками в Могилеві генерала М. Духоніна, до Києва прибули на чолі своїх місій представники країн Згоди при російській Ставці верховного головнокомандуючого. 5 грудня до Києва знов виїжджає Ж. Пелісьє, який отримав наприкінці листопада настанови від посла в Петрограді Ж. Нуланса, а напередодні – від французької військової місії. 6 грудня

Ж. Нуланс телеграмою у Париж запрошував: «Мені конче потрібно знати ваші наміри щодо України. [...] Українці висловили бажання мати французького уповноваженого...» [6, с.175]. Про необхідність підтримати уряд УНР (але неофіційно) президентові Ради міністрів та міністрові війни Франції Ж. Клемансо повідомляв й голова військової місії в Росії генерал Ніссель, а також голова місії в Яссах (Румунія) генерал Бертело. Разом з тим, інформація, отримувана французьким урядом про Україну, була досить суперечливою і неоднорідною. При цьому, на берегах Сени розуміли, що, як зазначалося у звіті спеціальної комісії, створеної 7 грудня 1917 р. при МЗС Франції, аби перешкодити німецько-українському зближенню й не допустити остаточного розпаду Росії як державного організму, слід було встановити контакт з місцевими урядами «економічною, фінансовою і технічною допомогою якомога швид-

Демонстрація в Харкові. Квітень 1917 р.

ше, щоб спробувати їх зблизити – звичайно, у формі федерації» [12, с.125].

Проте французький уряд зволікав із діями. Тому його представники на сході Європи (військової місії в Румунії та в колишній Росії, посольство Франції в Петрограді) діяли кожен на власний розсуд щодо УЦР. Коли ж 7 грудня до Києва знов прибув Ж. Пелісьє, він, за підтримки віце-консула Арке, зумів допомогти урядові УНР офіційно звернутися 9 грудня відповідною нотою до союзних держав, в якій О. Шульгин у прихованій формі висловив бажання України бути визнаною країнами Антанти самоврядною федеративною складовою Російської Республіки. Українці таким чином просили й політичної допомоги. У середині грудня 1917 р. (напередодні більшовицького ультиматуму Центральній Раді) генерал Бертело у терміновій телеграмі на ім'я голови уряду Франції радив «призначити в Київ комісара Французької республіки, який матиме всі повноваження, щоб говорити від імені Франції» [12, с.128, 135–136].

У день початку українсько-більшовицької війни, 18 грудня 1917 р., генерал Ж. Табуї, так і не отримавши чітких інструкцій від свого уряду, відвідав голову ГС УНР В. Винниченка й виголосив йому офіційну заяву від імені французької військової місії в Росії. Незважаючи на те, що союзні держави (Антанта) ще не прийняли офіційного рішення щодо України, французький представник, зокрема, зазначив: «Я щасливий

Михайло Туган-Барановський

виявити цю ініціативу, бо вчора увечері я дістав наказ запросити вас з огляду на фінансову й технічну допомогу, яку б Франція могла дати Україні» [13, с.232–233; 5, с.175]. 21 грудня Ж. Нуланс телеграмою в Париж повідомляв, що, незважаючи на вищевказаний крок генерала Ж. Табуї, О. Шульгин заявив останньому, що для України важливе «офіційне визнання і призначення посла» [6, с.147]. Ж. Нуланс також повідомив, що сам Ж. Табуї вважає за необхідне визнати Україну, і від себе попросив негайно вивчити у будь-якій формі можливість «задовольнити, принаймні зовні, українські вимоги, які можуть бути, на нашу думку, надмірними, але якими, за нинішніх обставин, ми не можемо нехтувати» [6, с.147]. Майже подібні пропозиції надіслали до Парижа з Ясс генерал Бертело, з Петрограда – генерал Ніссель та з Києва – генерал Табуї.

23 грудня 1917 р. у Парижі відбулася конференція держав Згоди (Франції та Великої Британії). На ній їх представники прийняли меморандум, складений лордами Сесілом та Мілнером, в

якому йшлося про необхідність фінансово допомогти Україні, аби вона могла продовжувати військові дії [12, с.152]. При цьому британський уряд не лише не ставив питання про офіційне визнання самостійності України, а навіть заперечував таку можливість. Тож союзники утримались від офіційного визнання українського уряду. Тим не менш, Париж не полишав надію зблизитися з Україною чи, влучніше сказати б, втягнути її в антантську військово-політичну орбіту. Наміри ці тим паче конкретизувалися, а заходи прискорилися, після того, як В. Винниченко та О. Шульгин у розмові з колишнім англійським консулом П. Багге (18 грудня) цілком відверто наголосили британцям, що представники УНР вже розпочали мирові переговори з Центральними державами й мають намір довести їх до логічного завершення [6, с.176]. Подібне заявляли французьким представникам у Києві й дві вищі керівні особи УНР – М. Грушевський та В. Винниченко, а

саме: «Україна не може жодним способом провадити війну, найбільше, на що вона спроможна, це тримати нейтралітет у дальшому ході війни» [14, с.237].

27 грудня 1917 р. телеграмою з Парижа генерала Ж. Табуї було повідомлено про готовність Франції напівофіційно визнати УНР, призначення його представником французького уряду в Києві, й доручалося встановити з УНР дипломатичні стосунки де-факто, а 29 грудня генералові було відправлено акредитаційну грамоту із засвідченням особи Ж. Табуї як комісара Французької Республіки [2, с.86]. У свою чергу, він телеграфував у Париж 2 січня 1918 р., що українська влада взаємопов'язує матеріальну допомогу союзників, зокрема Франції, винятково з офіційним визнанням України [7; 12, с.164]. Париж все ще вагався і прагнув визнати Україну швидше де-факто, ніж де-юре.

Тим не менш, 3 січня 1918 р. Ж. Табуї офіційно повідомив О. Шульгина, що його призначено пред-

На Південно-Західному та Румунському фронтах на серпень 1917 р. у складі російської армії було до 27 українізованих дивізій

Генерал Ніссель

ставником Франції в Україні, а вже наступного дня (4 січня) французького посланця, у супроводі новопризначеного віце-консула в Києві Арке та воєнних аташе полковників Ваньо і Денса, прийняв голова ГС УНР. В присутності інших урядовців УНР Ж. Табуї звернувся до В. Винниченка з промовою, в якій, поміж іншим, знов торкнувся можливості надання Францією допомоги Україні: «Пане Голово! Бажаючи потвердити свої дружні наміри щодо Української Республіки, уряд Французької Республіки повідомив мене телеграфічним шляхом – єдине зараз можливим, – що він мене призначає представником Французької Республіки при уряді Української Республіки» [6, с.177]. Утім, призначення генерала Ж. Табуї комісаром Французької Республіки в Україні не задовольняло киянських можновладців, які прагнули більш репрезентативного дипломатичного титулу для офіційного представника Парижа. В. Винниченко заявляв навіть, що таким чином українців «мають за марокканців» [12, с.177].

Тим часом у Києві настав урядова криза, через яку все більшого впливу набували германофіли. Українські представники вже вели надзвичайно активні переговори в Бресті з делегатами від Центральних держав про укладення миру й отримання військової допомоги в боротьбі проти більшовиків. Разом з тим, відповідальні французькі особи цілком не усвідомлювали, що ситуація як в Україні, так і навколо неї суттєво змінилася. Тоді ж генерал Ж. Табуї почав усвідомлювати провал своєї місії. І все ж 13 січня він відвідав голову УЦР М. Грушевського, проте зустріч не зблизила обидві сторони, а ще більш прихилила Україну до розчарування в щирості країн Антанти. Подібний ефект справила й зустріч Ж. Табуї з О. Шульгиним. Таким чином, невизначеність позиції та практична бездіяльність провідних країн Антанти, а надто – Франції, щодо визнання УНР де-юре фактично змусили уряд УЦР змінити свої зовнішньополітичні орієнтири в бік Берліна і Відня. Вже 22 січня було схвалено постанову, що надавала урядові УНР усі повноваження для підписання у Бресті мирного договору з Центральними державами.

У Києві ж Ж. Табуї надіслав урядові УНР ноту, в якій наголосив, що Париж вважатиме укладення Україною миру з австронімцями ворожим актом супроти Франції, а тому одразу ж відкличе назад своє визнання УНР [6, с.179]. Тим часом, 9 лютого делегати УНР у Бресті підписали від імені вже самостійної УНР мирний

договір з державами Почвірного союзу. Дипломати Антанти були розчаровані, військові представники – обурені, урядовці – збентежені перспективою зриву економічної (сировинної і продовольчої) блокади Німеччини та Австро-Угорщини. Дипломати також непокоїлися й тим, що Україна, окрім усіх військово-стратегічних та фінансово-економічних негативних для Антанти аспектів, ще й політично потрапить до орбіти німецької гегемонії [15, с.180]. Зрештою, 23 лютого 1918 р., генерал Ж. Табуї залишив Україну.

У квітні 1918 р. уряд УНР спробує відновити втрачені зв'язки з Парижем. Першим офіційним кроком Києва в цьому напрямку став лист від 26 квітня до президента Франції від голови Ради народних міністрів В. Голубовича з приводу призначення М. Шрага посланцем УНР при уряді Франції [5, арк.12], який, однак, так і залишився без відповіді. Пізніше, по закінченні Першої світової війни, переможці, а надто Франція, не забудуть «зради» з боку України, й на Паризькій мирній конференції претензії українців на власну державність виявляться примарними.

Список використаних джерел:

1. Шульгин О. Політика (Державне будівництво України й міжнародні справи) / О. Шульгин. – К., 1918.
2. Milow C. Die ukrainische Frage 1917–1923 im Spannungsfeld der europäischen Diplomatie / Milow Caroline. – Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2002.
3. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1921. A Study of Nationalism / G. Reshetar. –

New York, 1972.

4. Раковський І. Політика Франції щодо України в 1917–1918 рр. / І. Раковський // Український історик. – 1988. – № 1–4.
5. ЦДАВО України. – Ф. 1063. – Оп. 1. – Спр. 1. Ф. 2592. – Оп. 1. – Спр. 2; Ф. 2592. – Оп. 1. – Спр. 53.
6. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. / Дмитро Дорошенко. – Т. 1. – К.: Темпора, 2002.
7. Гай-Нижник П. П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). – К.: Дуліби, 2016.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України / Н. Полонська-Василенко. – Т. 2. – К.: Либідь, 1992.
8. Революція на Україні по мемуарам белых. – М.; – Л., 1930.
9. Noulens G. Mon Ambassade en Russie Sovietique / G. Noulens. – Т. 2. – Paris, 1933.
10. Робітнича газета. – 1917. – Ч. 145. – 28 вересня.
11. Архив полковника Хауза. – Т.3. – М., 1939.
12. Косик В. Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918) / В. Косик – Львів, 2004.
13. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [mareць 1917 р. – грудень 1919 р.] / В. Винниченко. – Ч. 1. – Київ; – Відень: Дзвін, 1920.
14. Сергіїчук В. Неусвідомлення України. Ставлення світу до української державності: погляд у 1917–1921 роки з аналізом сьогодення / В. Сергіїчук. – Львів: Свічадо, 2002.
15. Берти, лорд. За кулісами Антанти / Берти. – М.; – Л., 1927.

Павло ГАЙ-НИЖНИК,
доктор історичних наук,
завідуючий відділу
історичних студій Науково-
дослідного інституту
українознавства МОН
України